

O MLADOSTNIKU

Kompilacija za projektno skupino za veliki oratorij

Opomba: Spodnja besedila so zbrana skupaj zelo na hitro in brez znanstvene natančnosti. Besedila se deloma ponavljajo in so nekajkrat citirana iz istih virov. Besedila so na stopnji izvlečkov, ki so v pomoč pri debati in snovanju velikega oratorija. Besedila niso namenjena posredovanju tretjim osebam, saj nad njimi nimamo nobenih pravic in predstavljajo debatno orodje – izpiske iz knjig.

IZ ŠTUDIJSKE LITERATURE ŠTUDIJSKE SMERI PSIHOLOGIJA NA FILOZOFSKI FAKULTETI

MLADOSTNIŠTVO

Mladostništvo ali s tujko adolescenca (lat. adolescere – dozorevati) je razvojno obdobje med koncem otroštva in začetkom zgodnje odraslosti, torej med približno 11.-12. in 22.-24. letom starosti (Zupančič, 2004, str. 511). Spodnjo mejo lahko precej enoznačno določimo z začetkom predpubertete in pubertete, medtem ko je zgornjo mejo kronološko težje določiti, opredelitve pa pri tem uporabljajo različna merila: pravno-legalno, sociološko, ekonomsko in psihološko. Slednje uporabljamo tudi v razvojni psihologiji in ga opredeljujemo kot razrešitev razvojnih nalog mladostništva, doseganje relativne spoznavne, čustvene, socialne in moralne zrelosti (Zupančič, 1997, v Zupančič, 2004, str. 511).

Zaradi specifičnosti posameznih podobdobj znotraj mladostništva to delimo na (Zupančič, 2004, str. 512):

- zgodnje mladostništvo (do približno 14. leta starosti),
- srednje mladostništvo (do približno 17. ali 18. leta),
- pozno mladostništvo (do približno 22. ali 24. leta).

Razvojne naloge

Razvojna naloga je tista naloga, ki se pojavi v določenem obdobju posameznikovega življenja kot rezultat njegovega telesnega razvoja, družbenih zahtev v njegovem okolju ter osebnih aspiracij in vrednot posameznika samega (Havighurst, 1972, Klaczynski, 1990, v Zupančič, 2004, str. 521). Konkretno predstavljajo razvojne naloge znanja, stališča, spretnosti, načine vedenja, ki jih mora posameznik usvojiti v določenem obdobju svojega življenja in v določenem družbeno-zgodovinskem kontekstu (Zupančič, 2004, str. 521).

Havighurst (1972, v Zupančič, 2004, str. 521-522) je predpostavil osem temeljnih razvojnih (ali psihosocialnih) nalog, ki bi jih moral mladostnik v tem obdobju svojega življenja obvladati, da bi se njegov razvoj odvijal optimalno:

- prilagajanje na telesne spremembe: sprejemanje in razumevanje normativnosti hitrih telesnih sprememb, sprejemanje lastnega zunanlega videza brez pretiranih frustracij, razvoj samostojne skrbi za telo in zdravje, razvoj strategij za učinkovito telesno delovanje (rekreacija, šport, delo, vsakodnevne dejavnosti);
- čustveno osamosvajanje od družine in drugih odraslih: razvoj čustvene neodvisnosti od odraslih in sočasno oblikovanje vzajemnih odraslih odnosov z njimi);
- oblikovanje socialne spolne vloge: prevzemanje istospolne socialne vloge, vadenje vedenja v tej vlogi – v odvisnosti od kulturnih norm, ki to vlogo določajo;

- oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki: oblikovanje istospolnih prijateljstev, razvoj socialnih spretnosti, sodelovalnega vedenja, stabilnih vrstniških odnosov, avtonomne medodvisnosti v vrstniški skupini;
- razvoj socialno odgovornega vedenja: izbira in zavzemanje za družbene vrednote in cilje v pluralistični družbi, ki jim posameznik v svojem vedenju sledi, kar vključuje tudi prevzemanje odgovornosti za druge ljudi in družbo;
- priprava na poklicno delo: opredelitev poklicnih ciljev, poklicno odločanje, izbira poklica, izobraževanje za izbrani poklic;
- priprava na partnerstvo in družino: razvoj socialnih spretnosti v interakciji z nasprotnim spolom, pridobivanje podatkov in izkušenj o partnerskem življenju, spoznavanje in razumevanje različnih vidikov partnerskega življenja;
- oblikovanje vrednotne usmeritve: opredelitev za določene vrednote, oblikovanje vrednotnega sistema, hierarhije vrednot ter delovanje v skladu z njimi na področju osebnega življenja.

Kljub nekaterim razlikam v razvojnih nalogah imajo te v vseh družbah in obdobjih tudi skupne poteze (Zupančič, 2004, str. 523). Da bi se posameznik razvil v odraslega, se mora osamosvojiti od primarne družine, oblikovati učinkovite sodelovalne odnose s pripadniki svoje generacije, ne da bi se jim pri tem podrejal (vrstniška in intimna, navadno nasprotno spolna razmerja), se odločiti in pripraviti (usposobiti) za delo, ki ga bo opravljal v bližnji prihodnosti. Ko se sooča in spopriema s temi nalogami, postopno razvija filozofijo svojega življenja, niz prepričanaj, standardov in vrednot, ki jim bo v prihodnosti sledil. Taka usmeritev smiselno ureja njegove odločitve in delovanje ter mu omogoča dosledno ravnanje tudi v raznolikem in hitro spreminjajočem se okolju (Conger, 1991, v Zupančič, 2004, str. 523).

Zupančič, M. (2004). Opredelitev razvojnega obdobja in razvojne naloge v mladostništvu. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 511-524). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

SLOGI STARŠEVSTVA V MLADOSTNIŠTVU

AVTORITATIVNI starši, ki mladostniku hkrati zagotavljajo oporo, varnost in nadzor (spoštujejo mladostnike, jih vključujejo v odločanje, sprejemajo starosti primerno neodvisnost in zadržujejo položaj avtoritete – prakticirajo jo v obliki zahtev ali pravil in pri tem mladostniku navajajo racionalne razloge zanjo), spodbujajo razvoj njegove odgovornosti in samostojnosti, enakopravnost v medosebnih odnosih starši – mladostnik ter mladostnikovo socialno kompetentnost.

AVTORITARNI starši dajejo prednost ubogljivosti, pogosto kaznujejo, uveljavljajo svojo moč nad mladostnikom, zavirajo dvosmerno komunikacijo z njim, imajo položaj absolutne avtoritete v družini, pogosto so sovražni in moteči in s tem ovirajo predvsem mladostnikovo postopno doseganje samostojnosti.

PERMISIVNI starši dovoljujejo nespoštovanje pravil, zanemarjajo mladostnika ali promovirajo pretirano enakost v odnosih z njim, istočasno pa mu ne zagotavljajo potrebne mere varnosti in opore. S takim ravnanjem ovirajo razvoj mladostnikov odgovornosti.

Ravnatežje med starševim postavljanjem meja in spodbujanjem mladostnikove samostojnosti pa je odvisno od ravni celovitosti, izzivov in potencialnih nevarnosti v mladostnikovem okolju.

Zupančič, M. in Svetina M. (2004). Socialni razvoj v mladostništvu. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 589-611). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

IZ ČLANKA: ALEŠ VIČIČ, PSIHOLOŠKE KARAKTERISTIKE MLADOSTNIKOV

Definicija MLADOSTNIŠTVA

Vsak posameznik se zaradi **dednega zapisa** v genih razvija in raste. Hkrati **okolica** v vsakem življenjskem obdobju postavlja pred njega določene zahteve in pričakovanja. Oba dejavnika (genetika in okolje) torej prispevata k temu, da posameznik napreduje in prehaja iz enega **življenjskega obdobja** v drugo. Eno od teh je tudi mladostništvo, ki je obdobje med otroštvom in odraslostjo. Velikokrat srečamo tudi izraz **adolescenca**. Po definiciji Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) adolescenco delimo na tri obdobja:

1. zgodnja: od 10. do 14. leta
2. srednja: od 15. do 19. leta
3. pozna: od 20. do 24. leta

Značilnosti otrok so, da še niso zmožni poskrbeti za lastno preživetje in zato so odvisni od drugih, zaščiteni in navezani na svoje starše. Odrasli ljudje, vsaj večina, poskrbi za lasten obstoj, zato so eksistenčno neodvisni ter se za svoje delovanje samostojno odločajo. Niso več tako močno navezani na svoje starše, bolj so navezani na svoje življenjske partnerje in odgovorni so tudi za življenje drugih – lastnih otrok.

Kaj pa mladostniki? So zmožni poskrbeti za svoj obstoj? So odgovorni, samostojni? Na koga so bolj navezani: partnerje ali starše? Na ta vprašanja je zelo težko odgovoriti. V bistvu moramo na vsa vprašanja reči: da in ne. Mladostništvo zaznamuje ravno prehod med otroštvom in odraslostjo, kjer imajo mladostniki še vedno nekaj značilnosti otrok in že nekaj značilnosti odraslih. V tem obdobju posameznik postopno duševno in socialno **dozoreva** v odraslo osebo.

Potrebno je omeniti še izraz **puberteta**, ki ga včasih zamenjujemo z adolescenco. Če smo za adolescenco rekli, da je proces **duševnega** in **socialnega** dozorevanja, je puberteta proces pospešenega **telesnega** razvoja. Poteka predvsem od desetega do trinajstega leta pri dekletih in od dvanajstega do petnajstega leta pri fantih. To pomeni pretežno v zgodnjem obdobju mladostništva. Puberteta se konča s t.i. **biološko zrelostjo** posameznika.

Adolescenca pa traja še več let po doseženi biološki zrelosti. Do izoblikovane odrasle osebnosti, ki je sposobna popolnoma skrbeti zase in za svoje otroke je še dolga pot. Zanimivo je, da marsikateri avtorji poudarjajo, da je adolescenca “proizvod” hitrega razvoja naše civilizacije. V nobeni drugi kulturi ni toliko velike razlike med biološko in psiho-socialno zrelostjo. Samo pomislimo na to, kako dolgo se moramo danes izobraževati, da smo sposobni za opravljanje nekega poklica. Še samo 100 let nazaj so npr. dekleta v povprečju dobile prvo menstruacijo pri 16t-tih (biološka zrelost) in približno v istem obdobju so se poročile, znale skrbeti za otroke, delati na polju in podobno (psiho-socialna zrelost). Danes dekleta v povprečju dobijo prvo menstruacijo pri 12-tih; med približno 23-tim in 28-tim letom pa se v povprečju poročijo, dobijo službo, prvo stanovanje itd. In kaj je vmes? Mladostništvo. Obdobje **postopnega** dozorevanja, odraščanja.

Razvojne naloge v MLADOSTNIŠTVU

Vsako življenjsko obdobje prinese posamezniku nove naloge in izzive, s katerimi se mora soočiti. V mladostništvu ni nič drugače. Tem nalogam rečemo **razvojne naloge**, saj uspešna razrešitev prinese možnosti za nadaljni razvoj. Mladostništvo je celo tisto obdobje, v katerem sprejemamo nekatere

življenjsko pomembne odločitve. Na primer: izbira življenjskega partnerja, izbira primernega šolanja za željen poklic, ki ga bomo opravljali pretežno del življenja. Hkrati pa mnogi prav temu obdobju pravijo obdobje “zmedenosti in iskanja sebe”.

Poglejmo si na kratko s katerimi najpomembnejšimi razvojnimi nalogami se morata soočiti mladostnik in mladostnica.

- Ustvariti drugačne in zrelejše odnose z vrstniki
- Oblikovati žensko ali moško vlogo
- Sprejemati in učinkovito uporabljati lastno telo
- Doseči in oblikovati čustvene neodvisnosti od staršev
- Oblikovati lastno hierarhijo vrednot in etičnih načel
- Pripravljati se na poklic (šolanje!) in odgovorno vlogo v družbi
- Pripravljati se na zakon in družinsko življenje

HAVIGHURST je predpostavil naslednjih **osem temeljnih razvojnih nalog**, ki bi jih moral mladostnik v tem obdobju svojega življenja obvladati, da bi se njegov nadaljnji razvoj odvijal optimalno:

1. Prilagajanje na telesne spremembe (sprejemanje in razumevanje normativnosti hitrih telesnih sprememb, sprejemanje lastnega videza brez pretiranih frustracij itd.);
2. Čustveno osamosvajanje od družine in drugih odraslih (razvoj čustvene neodvisnosti od drugih odraslih);
3. Oblikovanje socialne spolne vloge (Prevzemanje istospolne socialne vloge, vadenje vedenja v tej vlogi);
4. Oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki (Oblikovanje istospolnih prijateljstev, razvoj socialnih spretnost, itd.);
5. Razvoj socialno odgovornega vedenja (Izbira in zavzemanje za družben vrednote in cilje);
6. Priprava na poklicno delo (Opredelitev poklicnih ciljev, poklicno odločanje, izbira poklica)
7. Priprava na partnerstvo in družino (Razvoj socialnih spretnosti v interakcijah z nasprotnim spolom, itd.);
8. Oblikovanje vrednotne usmeritve (Opredelitev za določene vrednote, oblikovanje vrednotnega sistema, itd.).

Horvat in L. Magajna pa opisujeta **razvojne naloge v mladostništvu kot naslednje:**

1. ustvariti zrelejše odnose z vrstniki;
2. oblikovati svojo spolno vlogo in spolno identiteto;
3. sprejemanje in učinkovito uporabljanje svojega telesa;
4. oblikovanje čustvene neodvisnosti od staršev in drugih odraslih;
5. pripravljajanje na zakon in družinsko življenje;
6. oblikovanje odnosa do dela in poklicno udejstvovanje;
7. oblikovanje lastnega sistema vrednot in etičnih načel;
8. želja in sposobnost opravljati družbeno odgovorne dejavnosti.

Mi jih bomo za naše potrebe prilagodili takole, ter dodali še razvojne naloge na verskem področju:

1. Ustvariti drugačne in zrelejše odnose z vrstniki
2. Oblikovati žensko ali moško vlogo
3. Sprejemati in učinkovito uporabljati lastno telo
4. Doseči in oblikovati čustveno neodvisnost od staršev
5. Oblikovati lastno hierarhijo vrednot in etičnih načel

6. Oblikovati odnos do dela in pripravljati se na poklic (šolanje!)
7. Oblikovati svoj odnos do družbe in najti odgovorno vlogo v njej
8. Pripravljati se na zakon in družinsko življenje
9. Oblikovati osebni odnos do Boga (Bog je moj prijatelj, partner, sodelavec, osebni odrešenik)
10. Oblikovati odnos do Cerkev kot občestva vernih
11. Zgraditi povezanost med osebnim življenjem in vero

Med vsemi razvojnimi nalogami pa je ključno prav razvoj in oblikovanje identitete, ki zajema večino navedenih razvojnih nalog.

ŠE NEKAJ PODROBNEJŠIH OPISOV

1. telesni razvoj

To področje sicer ni domena psihologov, vendar je za razumevanje psiholoških značilnosti mladostnikov zelo pomembno. Tako **hitrih in burnih sprememb** v telesu, kot jih doživlja pubertetnik, jih ni niti prej niti kasneje v življenju. Pospesena rast, razvoj spolnih znakov, povečano delovanje nekaterih hormonov, poraščenost, nenavadna razmerja med različnimi deli telesa itd. - vse to brez dvoma vpliva na mladostnikovo psihično razpoloženje.

Predvsem v zgodnjem mladostništvu mladostnik **usmerja veliko pozornosti** na svoje fizično dogajanje (izgled, nerodnost, spolni občutki). So zelo **občutljivi in kritični** do svoje telesne podobe, merilo pa je ponavadi idealna postava ženske ali moškega, kot jo prikazujejo mediji. Predvsem dekleta so **zaskrbljena** zaradi telesnih sprememb in zato kažejo **nižje samospoštovanje in večjo razdražljivost**. Tudi fantje doživljajo podobno, vendar tega ne pokažejo v toliki meri kot dekleta.

Zaradi hitre in neuskajane rasti mladostnik ne obvlada več dobro svojega telesa, zgleda neroden, včasih že pri enostavni hoji. Takšne **težave s koordinacijo** so dobro vidne v športu, predvsem v košarki, ko, že tako veliki fantje, samo čez počitnice, lahko zrastejo za pet centimetrom. In trener ima občutek, da ga mora vse učiti na novo.

Tudi **velike individualne razlike** v hitrosti telesnega zorenja vplivajo na psihično razpoloženje mladostnikov. Na slabšem so seveda ekstremi: dekleta in fantje, ki se razvijajo hitreje ali počasneje kot njihovi vrstniki. Ti so velikokrat tarča posmeha in negativnih stereotipov vrstnikov in tako odrinjeni na rob.

2. čustveni razvoj

V tem obdobju se izrazito poveča čustvenost. To se zgodi predvsem zaradi velikih sprememb v hormonalnih tokovih v telesu ter zaradi vse intenzivnejšega osamosvajanja posameznika.

Povečana čustvenost pomeni:

- večjo občutljivost (mladostnik se vznemiri v situacijah, ki jih prej sploh ni opazil);
- večjo pestrost in barvitost čustev (nekaterih čustev prej sploh ni poznal, čustva so bolj diferencirana);
- bolj izražena čustvena labilnost (mladostnik hitro menjuje razpoloženja);
- veliko nasprotujočih si čustev (mladostnik lahko npr. isto osebo hkrati sovraži in jo ima rad).

Čustvo, ki zasluži posebno obravnavo je **anksioznost, tesnoba**. Anksioznost je **neopredeljen strah**, zelo nedoločena, neprijetna napetost nepoznanega izvora. Velikokrat jo spremljajo razni telesni znaki: tresenje, potenje, hladni prsti, glavoboli, slabost, bolečine v želodcu, stalno napete mišice itd. Tako stanje se lahko pojavlja občasno za kratek čas (**trenutna** anksioznost); če pa se ponavlja pogosto lahko preide v **kronično** anksioznost. V vsakdanjem pogovornem jeziku

anksioznost opisujemo z različnimi izrazi: nervoza, živčnost, zaskrbljenost, bojazljivost, sekiranje, zmedenost, neodločnost, nezbranost, vase zaprtost itd.

Zakaj je mladostnik anksiozen? V njegovo življenje je vstopilo veliko razlogov za zaskrbljenost, strah in posledično anksioznost. Verjetno je pri vsakem mladostniku **hkrati prisotnih** več razlogov, ki ga delajo anksioznega:

- nerazjasnjene nove spolne potrebe,
- dvom o svojih sposobnostih za doseg neodvisnosti,
- skrbi ga njegov status, ugled in sprejetost med vrstniki,
- sprejemanje nove telesne podobe,
- vprašanja o tem, kdo sem in kaj bom postal,
- pritiski šole in staršev.

3. razvoj psiholoških potreb

Na področju psiholoških potreb moramo razumeti dva pojavi: **večjo izraženost** že obstoječih potreb in **porajanje novih**. Nekatere potrebe se v mladostništvu močneje izrazijo. Njihovo zadovoljevanje postane mladostniku pomembnejše, kot je bilo to v otroštvu. V ospredje pa pridejo tudi marsikatero popolnoma nove potrebe, ki jih mladostnik v otroštvu sploh ni poznal. Oglejmo si nekaj najpomembnejših potreb mladostnika in mladostnice.

- Potreba po pripadnosti in enačenju z neko skupino, predvsem s skupino vrstnikov.
- Potreba po samostojnosti, doseganju lastnih ciljev brez pomoči drugih, biti nekaj posebnega, unikatnega.
- Potreba po sprejetosti in čustveni podpori (od vrstniške skupine, staršev, partnerja...).
- Potreba po potrjevanju lastnih vrednot, stališč, mnenj.
- Potreba po spolnosti.

4. psiho- socialni razvoj

Na mladostništvo lahko gledamo kot na proces **osamosvajanja**. Zato se mladostnik vse bolj **ločuje** od staršev in se vse bolj **vključuje** v skupine vrstnikov. Ta dva procesa tečeta hkrati, vzporedno. Ločevanje od staršev je tako psihično (manjša čustvena navezanost), socialno (manj skupnih aktivnosti) in materialno (veča se verjetnost, da se sam preživlja). Podobno lahko razdelimo tudi vključevanje. Proti koncu mladostništva se bo mladostnik postopoma ločeval tudi od vrstnikov in se navezal na izbranega življenjskega sopotnika in kasneje še na svoje otroke. Tako bo dosegel popolno samostojnost. Zato nekateri pravijo, da so nam vrstniške skupine v **pomoč pri osamosvajanju** in odraščanju.

5. vrstniki

Mladostniki se s svojimi vrstniki zbirajo v skupine glede na različne skupne interese (sošolci, soigralci, prijatelji v okolišu, mopedisti, rolkarji, plesalke itd.). Posamezen mladostnik hkrati pripada več skupinam. Vrstniška skupina postane mladostniku **referenčna skupina**. To pomeni, da je nanjo močno čustveno navezan, da v njej zadovoljuje veliko svojih potreb ter se z njo identificira, enači. V zgodnjem mladostništvu prevladujejo istospolne skupine, kasneje pa mešane po spolu.

Z vključitvijo in preživljanjem časa v takšni skupini pridobiva ogromno **novih izkušenj**. Predvsem izkušenj glede odnosov med ljudmi, npr. kako plodno sodelovati, učinkovito voditi druge, kako se prilagajati potrebam drugih, kako se pogajati, zavzemati za svoje interese itd. V skupinah vrstnikov tako preizkuša veliko novih vlog (prijatelj, sodelavec, nasprotnik, vodja, ljubimec, opazovalec) in jih počasi vedno bolj samozavestno prevzema. Ta pojav imenujemo **“eksperimentiranje”**.

Vrstniške skupine na mladostnika ne gledajo kot na otroka, pa tudi zahtev po pretirani odraslosti in odgovornosti ne postavljajo. To je za mladostnika v tem obdobju zelo pomembno in zato v njih dobiva občutek varnosti in bližine. V njih ima mladostnik **status enakovrednega** – pomanjkanje

tega ga pri starših in v šoli velikokrat moti. Če imamo v mislih, da postaja odrasla oseba, je to povsem razumljivo.

V skupinah pridobiva ogromno novih vrednot, stališč in prepričanj. Začenja se tudi obnašati po nekih novih normah. Tako mu skupina "pomaga" pri izgradnji lastne identitete in samopodobe.

6. družina in starši

V odnosu do družine želi biti samostojen, neodvisen ter enakovreden družinski član. Še vedno je družina zelo pomemben dejavnik njegovega življenja, vendar si vse bolj postavlja **meje svoje intimnosti** in trga **nekatero** čustvene veze z družino.

Od drugod prinaša nove načine življenja, mišljenja ter nove vrednote. To povzroča različne konflikte v družini in vzpostavlja drugačna razmerja med starši in mladostnikom. Pomembno je, da starši (pa tudi druge odrasle osebe: učitelji, trenerji) to opazijo in da mu **postopoma dopuščajo** vse večjo samostojnost. To pomeni, pravico do lastnih prepričanj in drugačnega vrednostnega sistema ter da sprejmejo navezanost na ljudi izven ožjega družinskega kroga.

Zaradi vse boljših mentalnih sposobnosti mladostniki postajajo vse bolj **kritični** do sveta okrog sebe. Tako starši v njegovih očeh niso več trdni in popolni - imajo napake. Opažajo tako njihove dobre in slabe strani. Predvsem pa **opažajo neskladje** med moralnimi načeli in vrednotami, ki jih starši "propagirajo" in njihovim dejanskim vedenjem. Podobno opazijo tudi pri učiteljih, trenerjih, političnih voditeljih... Tudi od tod izvira veliko družinskih in šolskih sporov – pa tudi vsem znano "**uporništvo**" v mladih letih. Saj poznate zgodbo, ko starši svojim odraščajočim otrokom prepovejo pitje in kajenje. Kaj mladostniki takoj za tem predrzno vprašajo svoje starše? "Zakaj pa jaz ne smem, če ti lahko?"

7. identiteta

Na mladostništvo gledamo kot na obdobje v razvoju posameznika, kjer se iz otroka razvija odrasli. To pomeni, da je tu oblikovanje lastne identitete **osrednji in najpomembnejši** proces tega obdobja. Posameznik si identiteto oblikuje sicer celo življenje, vendar je proces tu najbolj intenziven in morda tudi najusodnejši.

Identiteto najlažje definiramo s tipičnim vprašanjem, ki si ga postavlja vsak posameznik - predvsem v obdobju mladostništva: **Kdo sem?** Na to vprašanje si odgovorjamo s pomočjo podvprašanj, ki se nanašajo na različna področja življenja:

- članstvo v različnih skupinah (Komu pripadam?)
- poklicna usmerjenost (Kaj delam? Kaj znam? Kaj želim ustvariti?),
- ideološko-vrednostna naravnost (Kaj mi je pomembno, vredno? Hierarhija vrednot. V kaj verjamem?),
- sprejemanje različnih socialnih vlog: sošolec, brat, sin, igralec, partner (Kaj sem komu? Kaj želim narediti za drugega?),

6. Potek oblikovanja identitete

Identiteta se v mladostništvu oblikuje na več načinov.

1. **Modelno učenje:** Mladostnik **zavestno in nezavedno** opazuje druge ljudi in se od njih uči. Te ljudi imenujemo **modeli**. Mladostniku so modeli predvsem vrstniki in vzorniki iz medijev. Ne smemo pa zanemariti tudi starše, učitelje in konec koncev tudi trenerje, ki so mladostniku prav tako blizu in s svojim vedenjem ter pogledom na svet močno vplivajo na oblikovanje njegove identitete.

2. **Sporočila drugih:** Predstavo o tem, kdo smo, si v življenju ustvarjamo tudi na podlagi mnenj drugih ljudi o nas. V otroštvu si oblikujemo to predstavo predvsem na podlagi sporočil svojih staršev. "Ti si priden!" "Ti si moj!" "Ti si še majhen!" Takšnih in podobnih sporočil sliši otrok nešteto, že kar v enem samem dnevu. Tudi v mladostništvu ni nič drugače, vendar se tu pridružijo

še sporočila učiteljev, trenerjev, vrstnikov. Prav sporočila vrstnikov, so za mladostnika vse bolj pomembna pri oblikovanju njegove identitete.

3. **Eksperimentiranje:** Tudi že omenjeno eksperimentiranje je pomembno "orodje" za oblikovanje identitete. S preizkušanjem različnih vlog se lahko mladostnik lažje odloča med tem, kaj bi postal, kaj mu je pomembno, komu pripada. S tem preizkušanjem naredijo tudi veliko napak, ki odrasle najbolj motijo: npr. menja tri športe v eni sezoni, bi treniral - ne bi treniral, bi šel na to ali ono šolo, menjuje partnerje... Pomembno je, da imajo čim širšo možnost izbire, da spoznajo več različnih vlog, ki jih je možno prevzeti v življenju. Tista odločitev, ki jo bo na koncu sprejel, bo tako bolj trdna.

IZPISKI IZ ŠTUDIJSKE LITERATURE ZA PREDMET RAZVOJNA PSIHOLOGIJA NA SOCIALNI PEDAGOGIKI

1. SOCIALNI RAZVOJ V MLADOSTNIŠTVU (J. Tomšič)

V obdobju mladostništva se posameznikovi odnosi z vrstniki, sorojenci, starši in drugimi odraslimi spremenijo količinsko in kakovostno + se mladostnikova interakcija razširi v širše socialno okolje. V socialnih stikih mladostniki pridobivajo nova socialna spoznanja in spretnosti, preizkušajo različne vloge, opredeljujejo cilje, vrednote, prepričanja in tako oblikujejo svojo identiteto.

Ule: rezultati raziskave med slovenskimi srednješolci → mladostnike najbolj zanimajo vprašanja, ki so povezana z oblikovanjem identitete in osamosvajanjem od staršev, manj politična in verska problematika. Menijo, da so ekonomske in socialne težave mladih v Sloveniji pomembnejše od njihovih osebnih problemov. Večina jih meni, da bo prihodnost enako dobra kot sedanjost & da niso odrasli, in bi taki radi bili vsaj še nekaj časa.

1.1 MLADOSTNIK IN DRUŽINA

Ena izmed pomembnih razvojnih nalog v mladostništvu je osamosvajanje od staršev, oblikovanje intimnih odnosov z vrstniki. Čeprav v mladostništvu poraste obseg konfliktov med mladostnikom in starši, je ta majhen do zmeren in ima pozitivno funkcijo pri osamosvajanju. Porast obsega konfliktov s starši v mladostništvu ni tako velik in njihova vsebina ni tako pomembna, da bi lahko govorili o razkoraku med generacijama. Mladostniki ne zavračajo svojih staršev, temveč od njih želijo nasvete, zaščito in pomoč, precej pa so si podobni tudi glede stališč (predvsem glede pomembnih življenjskih vprašanj), vrednot, moralnih načel.

Pri slovenskih mladostnikih imajo družinski člani poleg intimnih prijateljev za mladostnika najpomembnejšo vlogo (mama → najboljša prijateljica ali prijatelj → oče → sorojenci → manj pomembni sošolci, učitelji).

Če bi si pričakovanja staršev in vrstnikov nasprotovala, bi dali prednost staršem pri pomembnih življenjskih vprašanjih (šola), v vrednostno obremenjenih situacijah (droge), v vprašanjih, ki je nanašajo na neposredno starševsko avtoriteto (denar, nočni izhodi, gospodinjska opravila). Skladno s pričakovanji vrstnikov bi ravnali v situacijah, ki niso moralno in vrednotno obremenjene (osebni izgled, prosti čas, izbira prijateljev).

(navedena neka raziskava na nemških in severnoameriških mladostnikih – o njihovih odnosih z mamami, očeti, prijatelji)

1.1.1 SPREMEMBE V ODNOSU MLADOSTNIK – STARŠI

Odnosi med mladostniki in starši postajajo vse manj strukturirani v primerjavi s tistimi iz otroštva. Mladostniki imajo v odnosu do staršev včasih izmenično vlogi otroka in odraslega, od staršev pa

izmenično pričakujejo vlogo starša in partnerja. Večina mladostnikov s starši sklepa vse pogostejše dogovore glede svojega svobodnega odločanja in odgovornosti. Iz zgodnjega v pozno mladostništvo posamezniki vse bolj sodelujejo pri oblikovanju večine družinskih dogovorov. Najpogosteje sklepajo kompromise glede nočnih izhodov, učenja, obveznosti v gospodinjstvu in porabe denarja. Večina mladostnikov meni, da so omejitve in pravila staršev dobra in smiselna. Že v zgodnjem mladostništvu naj bi bil enosmeren starševski nadzor nad mladostnikovimi vedenjskimi odločitvami redko prisoten.

Mladostniki preživijo s starši manj prostega časa kot otroci (nakupi, gledanje TV, socialne obveznosti). Avtoriteta staršev postaja vse bolj vezana na posebna področja mladostnikovega življenja, mladostnikova komunikacija s starši pa vse bolj selektivna (izbrane informacije, v izbrani obliki in ob izbranem času). Komunikacija (slo) predvsem o šolanju, vedenjskih normah, različnih življenjskih nazorih, idejah, družinskih problemih. S starostjo enosmerno avtoriteto vse bolj nadomešča dvosmerna (mladostniki kot enakovredni partnerji v komunikaciji s starši). Mladostniki začnejo dojemati starše kot osebnosti (ne več kot vsemogočne figure), s pozitivnimi in negativnimi značilnostmi in starševsko vlogo kot samo eno izmed njihovih socialnih vlog. Mladostniki razlikujejo med starši kot osebnostmi (z lastnimi čustvi, potrebami...) in njihovimi starševskimi vlogami.

1.1.2 OSAMOSVAJANJE OD STARŠEV (SEKUNDARNA INDIVIDUACIJA)

To je proces, skozi katerega se odnosi med mladostniki in starši spremenijo tako, da postanejo mladostniki na področju vedenja, čustvovanja in vrednost samostojni ter hkrati v odnosu do staršev ohranijo zaupanje in naklonjenost. Pomembno je ravnotežje med mladostnikovo potrebo po ločitvi in hkratnim ohranjanjem čustvene povezanosti. Mladostnikovo psihološko osamosvajanje od staršev naj bi potekalo v štirih fazah:

- *diferenciacija* (pozno otroštvo, zgodnje mlad., → psihološka različnost od staršev, upad idealizacije staršev, dvom in zavračanje stališč, nasvetov staršev)
- *practiciranje* (zgodnje mlad. → preizkušanje različnega vedenja, stvari, ne glede na opozorila, poudarjanje različnosti od staršev, lastna vsemogočnost, pomen vrstnikov)
- *približevanje* (srednje mlad. → ponovno zaupanje v starše, upoštevanje njihove avtoritete, potreba po naklonjenosti staršev, ambivalentnost do staršev – ločevanje, povezanost)
- *ustalitev* (pozno mlad. → razumevanje sebe in drugih kot neodvisnih, posebnih, a medsebojno povezanih posameznikov, upad ambivalentnosti).

Spremembe v odnosu mladostnik – starši ves čas spremljata tako konfliktnost kot povezanost. Rezultati raziskav na ne-severnoameriških vzorcih ne podpirajo v celoti teh štirih faz.

Osamosvajanje poteka na različnih področjih:

- *vedenjskem* (lastni vzorci vedenja, podobni vrstniškim)
- *čustvenem* (upad močne potrebe po potrditvi, psihološki bližini in čustveni opori staršev)
- *vrednotnem* (oblikovanje stališč, prepričanj, sistema vrednot, ki je relativno neodvisen od starševskega in vrstniškega)
- *ekonomskem*.

M. Ule (1995) → poteka osamosvajanje pri slovenskih mladostnikih na štirih vsebinskih področjih v odvisnosti od starosti mladostnikov (pri 14. letih – videz, domače delovne obveznosti; med 14. in 17. letom – spolnost in zabava; okoli 21. leta – ekonomska neodvisnost; med 24. in 25. letom – oblikovanje lastne družine).

Starši se na osamosvajanje mladostnikov odzivajo različno, in sicer odvisno od njihovega življenjskega zadovoljstva, osebnostnih značilnosti, količine stresa, ki ga doživijo, in različnih nenormativnih dogodkov, s katerimi se spoprijemajo. Starši, ki so izpostavljeni močnemu in dolgotrajnemu stresu, imajo togo osebnostno strukturo in čustvene težave, so manj zadovoljni s

svojim življenjem in doživljajo več negativnih čustev ter bolj intenzivno, ocenjujejo svoje odnose z mladostniki kot manj ugodne in se manj učinkovito prilagajajo na mladostnikovo osamosvajanje. Pomembna pa je tudi kakovost navezanosti, ki so jo starši v lastnem otroštvu oblikovali s svojimi starši. Starši z varnim notranjim modelom navezanosti sprejmejo proces ločevanja od svojih vrstnikov kot pozitivno komponento mladostnikovega razvoja. V procesu osamosvajanja so bili najuspešnejši mladostniki z avtonomnim/varnim notranjim modelom navezanosti na starša.

1.1.3 SLOGI STARŠEVSTVA V MLADOSTNIŠTVU

Vedenje staršev, ki se nanaša na otrokovo/mladostnikovo socializacijo je opredeljeno v smislu dveh dimenzij, t.j. opore (vedenja staršev, ki otroku/mladostniku zagotavljajo ugodje in varnost v prisotnosti starša ter v njem utrjujejo pojmovanje, da ga sprejemajo in upoštevajo) in nadzora (uveljavljanje moči – kaznovanje, grožnje & restriktivnost – strogost, pravila, prepovedi; zahtevnost do otroka/mladostnika – v smislu pojasnjevanja, predvidevanja posledic dejanj, pričakovanja odgovornega vedenja). Učinkovito starševstvo → kombinacija naklonjenosti in sprejemanja s trdnim postavljanjem meja njegovemu vedenju in spremljanjem njegovih dejavnosti.

- *Avtoritativni starši* (opora, varnost in nadzor) → spodbujajo razvoj mladostnikove odgovornosti in samostojnosti, enakopravnost v medosebnih odnosih ter socialno kompetentnost
- *Avtoritarni starši* → ubogljivost, kaznovanje, uveljavljanje moči, zavirajo dvosmerno komunikacijo, sovražni → ovirajo mladostnikovo postopno doseganje samostojnosti
- *Permisivni starši* → dovoljujejo nespoštovanje pravil, zanemarjajo mladostnika, podpirajo pretirano enakost v odnosih, mu ne zagotavljajo potrebne varnosti in opore → ovirajo razvoj mladostnikove odgovornosti

Ravnotežje med starševim postavljanjem meja in spodbujanjem mladostnikove samostojnosti je odvisno od ravni celovitosti, izzivov in potencialnih nevarnosti v mladostnikovem okolju.

1.1.3.1 Vpliv staršev na mladostnike

Kljub temu, da postanejo v mladostništvu vrstniški odnosi pomembnejši, pa družinski člani ne izgubijo pomembnosti. Dejavniki starševstva, ki vplivajo na nadaljnji razvoj mladostnikov, so zlasti čas, ki ga starši namenijo svojim otrokom, postavljanje meja njihovemu vedenju in psihološka povezanost z njimi/skrbnost do njih. Vse večja samostojnost mladostnikov ne pomeni, da potrebujejo tudi manj starševskega spremljanja, vodenja in nadzora, vendar pa se način le-teh spremeni v primerjavi z otroštvom (»bolj oddaljeno« spremljanje, nadzor in skrbnost). Pomembna ostaja povezanost posameznika s starši.

1.2 ODNOSI Z VRSTNIKI

Interakcija z vrstniki predstavlja socialni kontekst, v katerem mladostnik v primerjavi z otroki preživlja več prostega časa. Odnosi z vrstniki postanejo bolj vzajemni, čustveno intenzivni, stabilni in psihološko intimni. Posameznikom ti odnosi služijo kot prototip odraslega vedenja na področju vsakdanjega življenja. Kakovost vrstniških, zlasti prijateljskih odnosov v mladostništvu je najboljši napovednik posameznikovega prilagajanja v odraslosti.

1.2.1 VLOGA VRSTNIKOV V MLADOSTNIKOVEM RAZVOJU

V kontekstu osamosvajanja od družine mladostniki razvijejo čustveno povezanost predvsem z vrstniki, ki naj bi postopno prevzeli del čustvene opore, ki so jo posamezniku prej zagotavljali starši. Kljub velikemu vplivu vrstnikov pa slovenski mladostniki glede pomembnih življenjskih odločitev bolj upoštevajo mnenje staršev. Z vrstniki se mladostniki pogovarjajo tudi o vsebinah, o katerih s starši ne komunicirajo pogosto.

Vrstniki imajo pomembnejšo vlogo v primerih, ko mladostnik v odnosu s starši ni deležen primerne mere naklonjenosti, razumevanja in pozornosti, ali pa so ti odnosi sovražni. Kompetentni in skrbni vrstniki takim mladostnikom predstavljajo kontekst, v katerega se umaknejo iz stresnega družinskega okolja in jim zagotavljajo razumevanje in oporo. Vrstniki pa lahko predstavljajo za mladostnike tudi neugoden razvojni kontekst, se iz njega norčujejo, zavračajo njegovo prisotnost v skupini. To lahko mladostnika prizadene in vodi v občutja osamljenosti. Kljub temu da lahko imajo široko mrežo socialnih stikov, osamljeni mladostniki pogrešajo predvsem sprejetost med vrstniki in njihovo čustveno oporo. Med slovenskimi mladostniki poroča o precejšnji meri osamljenosti tretjina deklet in četrtnina fantov. K osamljenosti pa prispevajo tudi mladostnikove starostno nenormativno razvite socialne spretnosti in sposobnosti medosebnega razumevanja, pomanjkanje asertivnosti, samozavesti, socialna zadržanost in plašnost (→ socialna pasivnost).

1.2.2 VRSTNIŠKE SKUPINE

Vrstniške skupine v mladostništvu so bolj trajne, čustveno povezane in niso omejene pripadnost določeni skupini (npr. soseščina, razred). Te skupine se najpogosteje pojavljajo v obliki mladostniških družb, t.j. majhnih skupin podobno starih posameznikov, ki si delijo podobe preference, zanimanja in naklonjenost, so razmeroma dobro organizirani in tesno medosebno povezani. Več družb s podobnimi interesi ali vrednotami se lahko družijo v bolj ohlapno organizirano skupino – mladostniško množico. Je najmanj intimna in številčno največja skupina, se družijo mladostniki s podobnimi širšimi družbenimi interesi, ideali, opravljajo skupne dejavnosti, z razmeroma dobro opredeljenim skupnim ciljem. Množica v zgodnjem in na prehodu v srednje mlad. ustvarja tudi priložnosti za »prve« socialne interakcije med pripadniki nasprotnega spola. Posamezna prijateljstva pa navadno obstajajo znotraj družb. V obdobju zgodnjega mladostništva posamezniki praviloma oblikujejo družbe istospolnih vrstnikov, v srednjem mladostništvu pa se razvijejo spolno mešane družbe.

Zakaj mladostniki želijo pripadati določeni vrstniški družbi (*funkcije družb*):

- *identiteta* (v skupini spoznava svoje cilje, interese, sposobnosti, osebnostne značilnosti)
- *socialni položaj in ugled* (ki si ga ustvari s pripadnostjo skupini)
- *podobnost* (vrstniki imajo podobne interese, želje, prepričanja)
- *instrumentalna & čustvena opora* (skupina mu daje želene informacije in čustveno oporo)
- *prijateljstvo* (v skupini si najde prijatelje)
- *prostočasne dejavnosti* (so kontekst za preživljanje prostega časa)

Pri oblikovanju vrstniških družb imajo pomembno vlogo interesi, hobiji, izobraževalni cilji, vrednote, osebnostne lastnosti članov, njihove socialne spretnosti (ne pa zunanji videz, bivanjska bližina, socialni položaj družine).

Mladostniki, ki jih vrstniki sprejmejo medse, se od zavrženih in prezrtih razlikujejo po nekaterih ključnih značilnostih.

- *sprejeti*: družabnost, soc. iniciativnost, živahnost, optimizem, smisel za humor, strpnost, komunikacijske spretnosti, sprejemanje in razumevanje drugih, spontanost, poznavanje vrstniških pravil in norm, prilagodljivost, samospoštovanje, nizka anksioznost
- *zavrženi*: osredotočenost nase, močna želja po pozornosti, egoizem, zanemarjanje potreb drugih, visoka agresivnost, precenjevanje sebe, sarkastičnost
- *prezrti*: visoka samoreflektivnost, socialna zadržanost, nizka samozavest, socialna pasivnost, zamerljivost, nizka asertivnost, umik v frustracijskih situacijah

Kriteriji visokega socialnega položaja:

- *fanti*: športni in intelektualni dosežki, dostop do avtomobila, družabnost, priljubljenost pri nasprotnem spolu, telesna privlačnost, udeležba pri različnih dejavnostih v šoli
- *dekleta*: zunanji izgled, družabnost, intelektualni dosežki, privlačnost pri nasprotnem spolu, javno nastopanje

& pomembnost telefoniranja

1.2.2.1 Konformnost

Vrstniška konformnost se pojavlja kot posledica vrstniškega pritiska. Je posameznikova težnja, da prilagodi svoja mnenja, stališča, dejanja itd. prevladujočim značilnostim vrstniške skupine. Nagnjenost h konformnosti je najvišja v zgodnjem mladostništvu in upada proti poznemu mladostništvu. Posameznikova konformnost variira v odvisnosti od mnogih socialnih in osebnostnih dejavnikov. Večja je pri posameznikih z nizkim samospoštovanjem in socialnim statusom v skupini ter nagnjenostjo k antisocialnemu vedenju.

Raven konformnosti vrstnikom pa se razlikuje med različnimi področji mladostnikovega življenja. V kontekstu vedenjskih vzorcev se mladostnik bolj konformira vrstnikom, na področju pomembnih življenjskih odločitev pa staršem.

Slovenski osmošolci → pomoč iskali pri prijateljih glede zaljubljenosti, zabave, razvedrilnih dejavnosti; pri starših pa glede šole, težav z učenjem, nadaljnjega šolanja, pomembnih življenjskih odločitev in hudih življenjskih težav.

Slovenski mladostniki → prilagajanje vrstnikom: mlajši – oblačenje, spori s sošolci, izbira šole in poklica; starejši – večerni izhodi, nočne vrnitve domov, samostojne počitnice s prijatelji.

1.2.2.2 Prijateljstva

Prijateljski odnosi v mladostništvu so bolj intimni in čustveno intenzivni kot prej in pozneje, najbolj pa v srednjem mladostništvu. Temeljijo na večji medsebojni odprtosti, odkritosti, zaupanju, vzajemnosti. Mladostni vzpostavljajo prijateljstva z večjo mero fleksibilnosti in pripravljenostjo na spremembe v svojem vedenju. Prijateljske zveze prispevajo k mladostnikovemu razvoju učinkovitih strategij za samorazkrivanje, uravnavanje lastnih čustev in vedenja, kontekst za oblikovanje identitete, deljenje prijetnih doživetij, zadovoljstva in za obvladovanje mladostniškega egocentrizma.

Mladostniki opisujejo prijatelja kot posameznika, ki je pripravljen na odprt in odkrit pogovor, vreden zaupanja, zanesljiv vir opore v težavah, posluša drugega tudi, če se z njim ne strinja, s katerim lahko delijo prava čustva, interese in stališča, ki ima določene moralne in osebnostne lastnosti, je inteligenčen, se zanima za glasbo, šport in zabavo. Kakovost prijateljstev se nekoliko razlikuje glede na spol in starost mladostnikov.

Kakovost prijateljstev se nekoliko razlikuje glede na:

- starost (v zgodnjem mladostništvu so v prijateljstvih poudarjena intimnost, razumevanje, zaupanje, empatija, čustvena vpletenost in moralne vrline, ki pridobivajo na intenzivnosti do srednjega mladostništva; v poznem mladostništvu pa upadeta zlasti intenzivnost čustvene povezanosti in težnja po popolni intimnosti s prijateljem, pomembnejša pa postanejo skupna zanimanja in osebnostne značilnosti prijatelja)

- spol (za fantovska prijateljstva so značilni manj intimni, številčnejši odnosi, pomembna je sama prisotnost prijatelja in skupno opravljanje različnih dejavnosti; za dekliška prijateljstva pa so značilni intimni, diadni odnosi, potreba po vzajemni skrbnosti in strah pred izgubo prijateljice)

Vzorci prijateljstva:

razmeroma nevpleteni (nizko prijateljstvo, nizka intimnost – fanti)

prijateljski (visoko prijateljstvo, nizka intimnost – fanti)

intimni (nizko prijateljstvo, visoka intimnost – dekleta)

integrirani (visoko prijateljstvo, visoka intimnost – dekleta)

1.2.3 RAZVOJ PARTNERSKIH ODNOSOV V MLADOSTNIŠTVU

V obdobju pubertete mladostniki izrazito navezujejo stike z istospolnimi vrstniki – z njimi komunicirajo o spremembah, ki jih doživljajo (so v tem podobni). Okrepitev spolnih impulzov ter s tem povezane fiziološke in psihološke spremembe usmerjajo mladostnike same nase & prispevajo k razvoju anksioznosti do spolnosti oziroma posameznikov nasprotnega spola. Ob koncu zgodnjega mladostništva začnejo posvečati vse več pozornosti vrstnikom nasprotnega spola (nasprotnospolni antagonizem upada). Vendar pa vsebujejo te interakcije z nasprotnim spolom še veliko usmerjanja pozornosti nase, preokupacije z zunanjim izgledom itd., močna čustvena vpletenost pa je redka. Pristnost drugih istospolnih vrstnikov posamezniku zagotavlja varnost v komunikaciji z vrstnikom nasprotnega spola. Postopno pridobiva mladostnik več samozavesti pri komunikaciji z nasprotnospolnim partnerjem. Najprej ti odnosi temeljijo le na telesni privlačnosti. Tesnejši medosebni odnosi pa se začnejo navadno oblikovati v srednjem mladostništvu, v poznem pa pridobijo predvsem na intimnosti. Prve spolne izkušnje pridobijo mladostniki v zgodnjem mladostništvu, do spolnih odnosov pa prihaja v srednjem mladostništvu (slovenski mladostniki → prvi spolni odnos pri 16ih letih). Razvoj psihološke intimnosti v odnosu z nasprotnim spolom pa kljub veliki meri telesne intimnosti zelo zaostaja za razvojem psihološke intimnosti v istospolnih prijateljstvih.

V zgodnjem mladostništvu → pomembni telesna privlačnost, socialni položaj v skupini vrstnikov, socialne spretnosti, prvi vtis

V srednjem mladostništvu → pomembno prijateljstvo, vzajemna naklonjenost, intimnost, spoštovanje, lojalnost, zaupanje, ljubezen, spolne izkušnje

V poznem mladostništvu → skupni interesi, vzajemno razumevanje, intimnost, podobnost v ciljih za prihodnost, dolgoročna zanesljivost partnerja

2. SOCIALNA KOGNICIJA IN MORALNI RAZVOJ V MLADOSTNIŠTVU (T. Lavrenčič)

2.1 RAZVOJ SOCIALNE KOGNICIJE

- ⇒ Razvoj socialne kognicije je proces pridobivanja spoznanj o družbenem svetu, ki se odraža v spremembah razumevanja in sklepanja o psiholoških o družbenih pojavih.
- ⇒ Različni vidiki socialne kognicije: razumevanje sebe, posameznik v družbi, družbene skupine, medosebni odnosi, razvoj razumevanja in sklepanja o družbenem (npr. politični, ekonomski odnosi in sistemi...) idr.
- ⇒ Številni avtorji pravijo, da je spoznavni razvoj nujen, a ne zadosten pogoj za razvoj socialne kognicije. Kot najbolj temeljno sposobnost, ki je potrebna za razvoj razumevanja in sklepanja o

socialni stvarnosti, različni avtorji opredeljujejo **sposobnost zavzemanja socialne perspektive**. Ta se nanaša na razumevanje, kako se glediščne točke drugih ljudi med seboj povezujejo in usklajujejo. V obdobju mladostništva prihaja do razmeroma hitrih kakovostnih sprememb v tej sposobnosti in do sprememb v razumevanju pojmov družbenega.

2.1.1 RAZVOJ SAMORAZUMEVANJA

- ⇒ pri mladostnikih zasledimo tri različne stopnje v razvoju zavzemanja perspektive (Selman) → recipročno, vzajemno in družbeno (ni nujno, da se sploh razvije)
- ⇒ razvoj zavzemanja soc. perspektive se odraža na različnih področjih: samorazumevanje, medosebni odnosi, razumevanje socialnih in moralnih pojmov.
- ⇒ **recipročna st.:** sposobnost introspekcije, loči med zunanjo in psihološko stvarnostjo, psihološke izkušnje pomembnejše, razvijati začne »opazujoči jaz«; misli, da lahko nadzoruje tudi mišljenje idr.
- ⇒ **vzajemna st.:** mladostnik postane opazovalec lastnega jaza; samozavedanje dobi obliko opazovanega in opazujočega jaza, usklajuje lahko vsaj dve perspektivi - ko zavzame nevtralno perspektivo tretje osebe; zaveda se, da ne more nadzorovati vseh svojih misli, ampak ne razume zakaj je tako.
- ⇒ **družbena st.:** 12-15 let (običajno med 15 in 16); usklajuje različne perspektive "tretjih oseb"; sebe in druge pojmuje kot sistem lastnosti, prepričanj, vrednot, ki imajo svojo lastno psihološko zgodovino, v posamezniku odkrijejo nezavedno in se zavedajo, da to vpliva na druge psih. procese ter na vedenje. Spozna, da del duševnega dogajanja ni dostopen zavesti

Je 5. razvojna stopnja v razvoju soc. kognicije po Selmanu, za katero je značilna abstrakcija vseh nevtralnih perspektiv na družbeno raven
--

- ⇒ mladostnik se bolj kot otrok opisuje s psihološkimi znač. (bolj starejši mladostniki) + tistimi, ki vplivajo na soc. sprejemanje (bolj mlajši mladostniki). K tem spremembam prispevajo razvoj spoznavnih sposobnosti, zavzemanje perspektive, povečana osredotočenost nase.
- ⇒ mladostniki pravijo, da so se od otroštva spremenili bolj kot se bojo od zdaj naprej
- ⇒ poročajo o ugodnih spremembah iz preteklosti v sedanost in jih napoveduje za prihodnost + upad neugodnih značilnosti

2.1.2 EGOCENTRIZEM V MLADOSTNIŠTVU

S prehodom na kakovostno celovitejšo stopnjo spoznavnega razvoja v mladostništvu (formalno logično mišljenje) se kot nujen stranski produkt oblikuje *nova stopnja egocentrizma*, za katero je značilno *nezadostno razlikovanje med predmetom lastnega in predmetom mišljenja drugih ljudi*. Pojavi se kakovostno drugačen niz nerealnih predstav o svetu, ki se pretirano osredotoča na posamezen vidik realnosti (predmet lastnega razmišljanja, pozornosti) in sočasno razmeroma zanemarja vse druge. Mladostniški egocentrizem je najbolj značilen za **zgodnje mladostništvo** in se običajno izraža v dveh oblikah:

- kot pojav **namišljenega občinstva** = *zmotna predstava posameznika o tem, da ga drugi opazujejo, o njem razmišljajo itn. v tolikšni meri, kot to dela on sam – misli, da je stalno v centru pozornosti*. Na to namišljeno predstavo se mladostniki tudi odzivajo, razmišljajo kako bi napravili vtis na to občinstvo, skrbi jih, ali drugi pri njih opazijo drobne spremembe, drobne spodrsaljaje...
- kot pojav **osebne zgodbe** = *niz nerealnih predstav posameznika o samem sebi, ki se odražajo v zmotnem pojmovanju sebe kot superiornega, pretirano edinstvenega in neranljivega*. Medtem ko namišljeno občinstvo temelji na pomanjkanju razlikovanja med predmetom lastne pozornosti in pozornosti drugih (mislijo, da jih vsi opazujejo ker sami sebe non-stop opazujejo), osebna zgodba izhaja iz pretiranega razlikovanja sebe in svojih značilnosti (zlasti psiholoških) od značilnosti drugih ljudi. Ker mislijo, da so neranljivi, preizkušajo meje svojih zmogljivosti (psihičnih ali fizičnih – npr. hitra vožnja z motorjem brez čelade...) in stvari, ki so lahko za njih lahko nevarne (npr. droge), pri čemer se nevarnosti zavedajo le na abstraktni ravni. Osebna

zgodba se kaže tudi v obliki idealizirane mladostniške zaznave lastnih potencialnih sposobnosti in superiornosti (nekateri sanjarijo, da bodo uspešni poslovneži, kljub realnim omejitvam – npr. zelo slabim ocenam).

Osebna zgodba ima tudi **pomembno razvojno vlogo**: v procesu osamosvajanja od staršev se mladostnik psihološko postopno ločuje od primarne družine, nadomestne socialne strukture, intimnih odnosov in identitete pa še nima izoblikovanih. *Osebna zgodba mu v tem kontekstu zagotavlja (čeprav zmotno) varnost, zaupanje v lastne sposobnosti in zmanjšuje strah pred posledicami samostojnih odločitev.*

Iz zgodnjega v pozno mladostništvo upada pogostnost pojavljanja obeh oblik egocentrizma (s starostjo postopno upada mladostnikovo ukvarjanje s telesnim videzom, vedenjem, narašča pa njegovo zanimanje za širšo socialno stvarnost → to pomembno prispeva k upadu egocentrizma), **dekleta** pa se v primerjavi s fanti nekoliko pogosteje "zavedajo" namišljenega občinstva in večkrat poročajo o prepričanjih, ki odražajo osebno zgodbo.

Dva produkta mladostnikovega egocentrizma:

- **psevdoneumnost**: posameznikova težnja po pretiranem intelektualiziranju razmeroma enostavnih stvari.
- **mladostniška hinavščina**: uporaba dvojnih meril pri presojanju ugotovitev, sklepov, vedenja, itn. sebe in drugih ljudi. Mladostnik npr. sebe presoja po drugačnih merilih kot druge ljudi (gre za omejeno sposobnost sočasnega ocenjevanja produktov lastnih miselnih procesov in vedenja)

2.1.3 RAZVOJ POJMOVANJ DRUŽBENEGA

2.1.3.1 Razvoj razumevanja medosebnih odnosov

- ⇒ skladno z razvojem zavzemanja perspektive, pogostejšim in intenzivnim vključevanjem mladostnika v medosebne odnose izven družine (vrstniki)
- ⇒ prijateljski odnosi v tem obdobju najbolj pomembni v primerjavi z drugimi obdobji
- ⇒ večina posam. v mlad. kakovostno spremeni razumevanje prijateljskih, vrstniških & družinskih odnosov
- ⇒ **mladostnik na vzajemni stopnji zavzemanja perspektive** → stabilen odnos, sestavljen iz niza medosebnih interakcij v daljšem časovnem obdobju; temelji na čustvenih odnosih, pojmovanjih, stališčih, ki si jih delijo, na vzajemni opori; konflikti so nujen del tega, pojavijo se zaradi individual. razlik v osebnosti; konflikte potrebno reševati vzajemno; mladostnik razlikuje med takojšnjo in vzajemno, dolgoročno rešitvijo konflikta → razlikujejo tudi med trenutnimi, čustvenimi odzivi na konflikt in dolgoročnim čustvenim odnosom med prijatelji; pri reševanju prijateljskih konfliktov poudarjajo dejavno medosebno komunikacijo
- ⇒ **manjšo skupino posameznikov** razumejo kot homogeno skupnost, vodjo skupine kot povezovalca; zavedajo se, da se morajo vsi potruditi za skupne cilje, pomembneje je kar lahko stori posameznik za skupino kot pa skupina zanj; vodja se mora zavzemati za skupne cilje, upoštevati interese vseh članov, ne pa skrbeti za svoje; uravnava prizadevanja članov, čustveno, interesno in vedenjsko povezuje skup.
- ⇒ **odnos med otroki in starši** razume kot vzajemni odnos med različnimi osebnostmi; starši kot osebnosti ne več kot vsemogočne figure; starševstvo le ena vloga.
- ⇒ **prijateljstvo** razume kot odnos med samostojnimi, a hkrati vzajemno odvisnimi posamezniki; vzajemnost se lahko omeji, kadar ogroža samostojnost; konflikt lahko tudi zaradi intrapersonalnega konflikta enega posameznika; konflikt se razrešuje na simbolni ravni.
- ⇒ **skupina ljudi** je raznolika celota; člani enakopravni, ne več tudi enaki; posameznikovo vlogo v skup. loči od njega samega; družbeni položaj ustvarja skupina, ne pa posameznik; vloga vodje je le ena od družbenih vlog, v kateri naj bi posameznik skrbel za korist cele skupine; posameznikovo vlogo loči od njegove osebnosti.

2.1.3.2 Razvoj razumevanja pojma o družbenih strukturah in institucijah

- ⇒ konkretnologična stopnja → o pojavih kot so družba, zakon, pravo, izobraževanje itn. razmišljajo konkretno v okviru osebnih in predmetnih kategorij (npr. zakon je sodišče, policija). Zakonom, pravu in socialnim institucijah pripisujejo predvsem represivno vlogo
- ⇒ družbene pojme opredeljujejo na 3 načine: jih personalizirajo (vlada je predsednik); popredmetijo (vlada je hiša, v kateri se zbirajo politiki); ali razlagajo funkcijsko (izobraževanje je to, da se učiš).
- ⇒ zgodnje in srednje mladostništvo → usmerjenost na konkretno postopno nadomeščajo abstraktnejše semantične konstrukcije, mladostnik začenja razumeti mrežo pravil in vzajernih obveznosti i odgovornosti, ki povezujejo ljudi v družbi
- ⇒ **zgodnje mladostništvo** → življenje v skupnosti je mogoče le, če se raznolike potrebe, preference in interesi posameznikov podredijo enotnemu pravila sistema, norm in zakonov. Zakon je vseobsegajoča avtoriteta, ki represivno uravnava delovanje posameznih družb. institucij, manjših soc. skupin in posameznikov; ne dvomijo v njegovo pravičnost. Spoštovanje zakonov ima funkcijo vzpostavljanja in ohranjanja reda v družbi, vsako kršenje je treba kaznovati. Družbena skupnost je statična; osredotočeni so na sedanost.
- ⇒ **srednje mladostništvo** → razumejo konsenzualne narave zakonov, ne upoštevajo več le perspektive sedanosti, ampak vse perspektive - tako razumejo spremenljivost družbe v prihodnosti na podlagi družbeni akcij v sedanosti; zakoni uravnavajo in usklajujejo posameznikovo vedenje v družbeni skupnosti; zakoni so sredstvo za doseganje medosebnega sožitja med konkurenčnimi družbenimi skupinami na ravni države kot celote. Vse bolj priznavajo pomen pravic posameznika. Mladostniki, ki družbeno ureditev razumejo dinamično, poudarjajo družbeni dogovor ter se zavzemajo za institucionalno ureditev odločanja. uvidijo tudi možnost spreminjanja družb. pravil in zakonov. Poudarjajo pomen sodelovanja celotne skupnosti, načelo strpnosti je nad načelom enakosti.
- ⇒ **spremembe v razumevanju družbenoekonomskih odnosov v mladostništvu** → to temelji na razvoju presojanja ekonomske menjave; razumejo plačilo kupca, plačilo trgovca, idejo profita (razlika med nakupno in prodajno ceno). V mladostništvu spoznavajo povezavo med denarjem in družbeno močjo, profit pojmujejo kot presežno vrednost in izkoriščanje delavcev, razumejo vlogo bank kot posojilnic denarja ter pomen obresti. Prepoznajo obstoj različnih družbenih vlog v kontekstu ekonomskih odnosov z vidika njihove funkcije.
- ⇒ **srednje in pozno mladostništvo** → izoblikujejo sheme družbenih razredov; spoznajo, da je bogastvo in št. delovnih mest omejeno ter ni odvisno od posameznikovih želja in interesov; po mnenju mladostnikov skušajo ljudje najti optimalno politično ureditev, vendar se zaradi zavedanja pomanjkanja dobrin pojavi tudi konfliktnost in tekmovalnost. Spremembe v družbeni mobilnosti (položaju) posameznika začnejo pojmovati realistično in menijo, da jih je težko doseči. Posamezniku pripisujejo aktivno vlogo pri spreminjanju svojega položaja v družbi, vendar se zavedajo da je to težko, zavedajo da so bolj verjetne majhne spremembe v položaju kot večje.

1. Generacijski prepad

Današnji družbi pogosto pravimo tudi informacijska družba. Informacije so povsod, v žicah, v naših žepih, v naših torbah, vsaj v večjih mestnih središčih pa jih je največ vsak trenutek gotovo kar v zraku. Na različnih frekvencah po zraku sočasno potujejo valovi mobilnikov, radijskih valov, brezžičnega interneta, policijskih komunikacijskih naprav, šoferjev mestnih potniških prometov in še marsikatero.

Kljub temu, da dandanes veliko komuniciramo, pa lahko rečemo, da smo obenem tudi zelo malo v resničnem, pristnem **dialogu**. Dialog oz. kakovostna večsmerna komunikacija je tista, ki posamezniku omogoča, da nekaj sporoči, hkrati pa mu omogoča tudi, da nekaj sprejme. Zato človeka dvakrat obogati: prvič, ko lahko del sebe podari drugemu in drugič, ko nekaj drugega sprejme v zameno.

Prepadi med ljudmi nastopajo povsod, kjer so ti med seboj različni in poleg tega premalo komunicirajo. Ker ni dialoga, ne pride do stika, do medsebojnega razumevanja besed, stališč, do empatije.

Generacijski prepad se tako ne pojavlja le v svoji standardni obliki, kot konflikt med starimi starši in vnuki. Tovrstni konflikti so dan danes že samoumevni. Pojavljajo se zelo pogosto, če do komunikacije le pride (a tudi do nje ne pride vedno!)

Zanimivo je, da se generacijski prepadi pojavljajo npr. že med mladimi, starimi 16 in tistimi, starimi 22 let. Napredek in z njim povezana količina sprememb je dan danes že tako hiter, da so 16-letniki odraščali v drugačnem svetu kot 22-letniki. Obogateni so z nekoliko različnimi izkušnjami in z različnimi pogledi na svet.

Kadar se tem razlikam pridruži še razlika v »delovni dobi«, torej v količini izkušenj, ki jih animatorji na oratoriju do nekega trenutka že naberejo, je povsem jasno, da gre znotraj skupine animatorjev za pravo malo medkulturno in medgeneracijsko okolje.

Takšno okolje pa zahteva, da drugega poslušamo, da se med seboj veliko pogovarjamo in da drugačnost drugega vidimo kot obogatitev in ne kot grožnjo.

In voditelj? Malo medkulturno in medgeneracijsko okolje ga gotovo nagovarja k nenehno novemu opazovanju novih generacij in spraševanju, kdo ti, novi mladi, pravzaprav so in kakšne so njihove potrebe ter potenciali.

O tem pa več v naslednjem poglavju!

2. Mladina – ena najbolj spremenljivih socialnih skupin

2.1. Mladina kot socialna skupina

Mladino danes najpogosteje opredeljujemo s **spodnjo in zgornjo mejo mladosti**. Za spodnjo mejo obdobja mladosti ponavadi štejemo prve znake **pubertete in adolescence**, za zgornjo mejo pa štejemo obdobje, ko oseba doseže večino t.i. **točk odraščanja**, točk, ki so bolj kot za mlade značilne za odrasle:

- zapustiti redni šolski sistem,
- odseliti se od staršev,
- zaposlitev in pridobitev relativne finančne neodvisnosti,
- statusni simboli (npr. avto),
- poroka,
- rojstvo otrok.

Za osebo, ki ni prešla še nobene od točk odraščanja, lahko z zelo veliko gotovostjo trdimo, da spada še v obdobje mladosti. Prav tako lahko za osebo, ki je že prešla vse točke odraščanja trdimo, da ni več v tem obdobju. Zato točke odraščanja veljajo za dobro zgornjo mejo mladosti.

2.2. Mladina skozi čas

Pojem mladine, kot ga poznamo danes, se je začel pojavljati v **18. stoletju** s pojavom industrializacije. Takrat so se v večjih mestih pojavile krajevne tolpe, znan pa je tudi pojav boemstva.

Kot prvo obliko sistematičnega dela z mladino v prostem času štejemo **nedeljske šole**, ki so se pojavile konec 18. stoletja. Pomemben mejnik pri pristopu do mladine v evropskem in svetovnem merilu predstavlja tudi Janez Bosko, ustanovitelj salezijancev in s tem oratorija.

Prva mladinska organizacija v sedanjem pomenu besedne zveze (**YMCA – Young Men's Christian Association**) je nastala leta 1844. Temu modelu je sledilo še več drugih, ena najbolj znanih mladinskih organizacij – skavtska – pa je v Angliji nastala leta 1907. Mladinsko delo in življenje mladinskih organizacij je bilo pred začetkom druge svetovne vojne tudi v Sloveniji zelo razgibano. Sicer dokaj neznano delo z naslovom O pedagoških vrednotah mladinskega gibanja je popisu gibanj in njihove vrednosti že v 20. letih 20. stoletja posvetil eden največjih slovenskih pedagogov, Stanko Gogala.

Vsaj kot to vidimo z današnje perspektive, pa je mladina najbolj buren razvoj doživljala v obdobju **po drugi svetovni vojni**. Takoj po njej, v 50. letih, so bili mladi generacija, ki je bila v veliki meri integrirana v družbo tako, da je pomagala graditi po vojni zrušen svet (pri nas npr. mladinske brigade) Do postopnih odklonov in s tem tudi vrhunca teh uporov (generacija '68) pa je prihajalo v 60. letih. Mladina se je vedno bolj zavedala, da ji obsoječe, tradicionalne strukture niso več pogodu in se tudi angažirala za njihovo spremembo. V tem kontekstu so po relativno velikem delu Evrope nastali nemiri, mladino šestdesetih pa še danes vidimo kot neke vrste ideal uporniške in aktivne mladine. Kljub temu, da takratnim starejšim generacijam najbrž ni bila nič kaj ljubka, si tisti, ki se z mladimi ukvarjamo, podzavestno na ta način zamišljamo aktivno in participativno mladino.

Skozi sedemdeseta leta je bila mladina postopoma utišana in tako je za osemdeseta že značilen odmik mladih od velikih tem ter zapiranje v svoj svet. Rečemo lahko, da so se mladi v osemdesetih

začeli oddaljevati od drugih skupin, kar pa sovпада tudi z večjim razmahom tehnike in računalnikov. Ta proces se je še stopnjeval v 90-ih, ko so se navedenim pojavom pridružili še pojav individualizacije posameznikov in zahteve družbe po kvalificiranosti mladih, mladina pa se je tako še bolj umaknila v vsakdanje teme in nekomunikacijo z ostalimi družbenimi skupinami.

Ta kratek oris predstavlja (to velja še posebej za obdobje po drugi svetovni vojni) »uradno« zgodovino mladine. Virov, ki bi se ukvarjali z alternativnimi pogledi, v Sloveniji žal ni veliko.

2.3. Mladina danes

Značilnosti mlade osebe danes (2009) dobro povzema Rafo Pinosa ob analizi stanja za pastoralno leto mladih v Cerkvi na Slovenskem. Poglejmo si nekaj opornih točk:

Po sledi družbenih sprememb

Družbene spremembe v postmoderni niso več posledica preseljevanja narodov, niti novih odkritij ali novim spoznanj. Družbene spremembe zadnjega obdobja se večinoma dogajajo kot posledica novih tehnologij. Novi proizvodi in storitve posledično vplivajo na drugačen način življenja. Drugačen način življenja pa posledično vpliva na drugačne vrednote. Vpeljava interneta, ali mobilnega telefona, ali samo daljinskega TV upravljalnika vpliva na spremembo pastorale pa naj se sliši še tako nezaslišano.

Zahteva po uspešnosti

Uspešnost od delovno aktivne generacije zahteva, da posvetijo večino svojega dnevnega časa službi, delovnim procesom, poslovnim stikom in izobraževanju za delovno mesto. Današnji tempo razvoja je takšen, da ga niti strokovnjak ne uspe dohajati.

Nenaraven življenjski ritem

Struktura delovnih, bivalnih in drugih navad v družbi izobilja ljudi vse bolj odtuja naravnemu ritmu menjave letnih časov. Večino časa preživimo v umetnih klimatskih pogojih. Človek vse težje najde svojo naravno vlogo v odnosih do drugih.

Potrošništvo in pritisk izbire

Pestra ponudba vsega s svojim zelo agresivnim oglaševanjem silita ljudi k izbiranju. Zahteva po izbiri se pojavlja na vseh področjih: dejavnosti, storitve, proizvodi, informacije, duhovnost, vraževerje..

Sodoben videz

Vsi trendi zahtevajo od človeka popolnost (izgled, izobrazba). Človek visokim standardom sledi vse težje. Izstop iz te dirke ima uničujoče posledice za posameznika in za njegovo okolje (socialna izključenost).

Nov vrednostni sistem

Sekularizacija je prevrednotila klasični vrednostni sistem. Priča smo dogajanju pri katerem gre za nastajanje novih, na drugih temeljih postavljenih vrednotah. Klasične vrednote smo utemeljevali v Božjih zapovedih. Novih temeljev, ki so podlaga novim vrednotam, pa še ne znamo definirati. Družba se obrača v neko novo, nesluteno smer.

Na sledi novi podobi družine

V Cerkvi pogosto govorimo o družini, ki je v stiski, ki je zatajila, ki bi morala opraviti neke dolžnosti. Pri delu z mladimi je prav, da vsaj z neke distance pogledamo tudi družino v postmoderni družbi, ker ji mladi pripisujejo veliko večji pomen, kot ga dejansko ima.

Za denar se dobi vse

Vse več stvari, ki jih je v ne tako daljni preteklosti človek, tako mlad kot odrasel, zadovoljeval v svoji matični družini, v družbi izobilja zadovoljuje izven nje. To velja za blago, osebne storitve, storitve zabave in prostega časa, vzgoje. Človek izobilja si jih z denarjem lahko privošči.

Za malo denarja velika kvaliteta

Družina si v družbi izobilja lahko zelo dobre proizvode in storitve privošči po neverjetno nizkih cenah. Večina storitev presega kvaliteto, ki bi si jo lahko privoščil v »sam svoj mojster«.

Nuklearnost

Družina izobilja je praviloma majhna, skoraj brez horizontalnih (bratje, sestre) in z minimalnimi vertikalnimi (oče, stari oče) družinskimi povezavami. Še ti redki pogosto živijo ločeni eni od drugih. Povezujejo jih občasni stiki. Identičen je odnos z znanci, vrstniki, prijatelji.

Globalizacija

Komunikacijska tehnologija je omogočila neverjetno enostavnost vzpostavljanja virtualnih odnosov v realne. Pri delu z internetom nas nihče ne vpraša po barvi, spolu, starosti, družinskem poreklu, pač pa samo po našem znanju in pripravljenosti za sodelovanje. Brez težav si nadenemo lažno podobo.

Različne poti do znanja

Niti družina kot prva posredovalka znanja, niti šola kot sistematizirana oblika poučevanja nista več temeljni. Otroci poleg formalnih oblik izobraževanja vse več znanj pridobivajo preko neformalnih sistemov.

Virtualizacija intimnih odnosov

Podobno, kot to velja za globalno komunikacijo, so sodobne tehnologije posegle tudi v družinske in prijateljske odnose. Te omogočajo navidezno bližino in varnost, hkrati pa telesno oddaljenost in nadzor.

Odtujenost in nevarnost odnosov

Ljudje izven male družine niso več podporni sistemi, kot so to nekoč bili sosedje in člani razširjene družine, prej predstavljajo potencialno nevarnost (gangi, mamila, nasilje).

Na sledi sprememb pri otrocih in mladostnikih: virtualni junak in otrok sta si zelo podobna

Računalniške igre ustvarjajo poseben način dojemanja stvarnosti. V tem virtualnem svetu so osebe (junaki) vedno korak pred konkurenco, imajo vedno najboljšo tehnologijo, najboljše pogoje in najboljšo ekipo. Vsi se ukvarjajo z njimi. In če jim kljub temu spodleti imajo možnost čudežnega preživetja ali pa kar novega virtualnega življenja. Ni pomembno ali so tradicionalno dobri ali slabi. V nuklearni družini je mladim svet podobno organiziran, vse se vrti okrog njega. Svet realnosti in svet virtualnosti imata neverjetno veliko vzporednic.

Nova komunikacijska sredstva

Prav otroci in mladostniki so največji strokovnjaki za nove tehnologije, ker so se z njimi rodili in se jim ni potrebno priučiti njihove uporabe. Čim bolj napreduje tehnologija, toliko bolj je digitalizirana in toliko bolj se trudi da bi se promovirala kot materialna. MI-zavest je v tradicionalni družbi vedno povezana z dejansko pripadnostjo, med tem ko nova MI-zavest tega ne potrebuje. Dovolj je, da se osebno počutim pripaden (fan klub).

Ustvarjanje trendov in potreb

Ker so ponudniki pri otrocih in mladih odkrili veliko možnost zaslužkov, je ustvarjanje stalno novih trendov zelo agresivno (Mc Donald's zabave, Big brother).

Odrasli v službi otrok

Starši otroke pošiljajo v razne krožke in na treninge, pogosto so njihovi taksisti. Vezi s starši so kratke, pa zato pogosto intenzivne (prepiri). Starši se zavedajo svoje odsotnosti, vendar so nemočni. Iščejo nadomestne oblike stikov (mobilna telefonija).

Tekmovalnost in konkurenčnost

Prvo spopadanje s tekmovalnostjo je na šolskem področju, kasneje na vseh drugih. Otroci in najstniki so ves čas sredi bojnega polja (učni uspeh). Posledica je močan stres, ki spremlja mlade.

Videz in zunanost

Mnogi so izključeni ali stigmatizirani zaradi izgleda (debeli), zaradi socialnega položaja (siromaki), zaradi specifičnih nadarjenosti, ki niso del izobraževalnega procesa (risarji, glasbeniki). Vrstniki si med seboj težko pomagajo, prav tako jim težko pomagajo učitelji in šola, ker so vsi hkrati podporno okolje in vir stigmatizacij.

Organizacija časa

Celotno življenje je profesionalno organizirano, praznega časa za razmišljanje, za stike s prijatelji, za molitev, za oddih je malo ali nič. Mladostniki se znajdejo v situaciji, ko tudi če imajo prosti čas, ne vedo kaj z njim.

Visoki klubski standardi

Ko nekomu ne uspe zadovoljevati standardov interesne skupine, ga ta izključi. Mladostnik, ki je izključen iz tovrstne skupine, ostane brez prostora v katerem se je znašel. Nima zasilnega izhoda, ker so ponudba visoko specializirana (karate klub ne zmore „prekvalifikacije“ v nogometaša).

2.4. Spodbuda za voditelja – opazuj in ne ustvarjaj si predsodkov!

Ko opazujemo mladino, nam lahko čudovit navdih predstavlja Mojzes ob gorečem grmu.

- Ko vstopamo v svet mladih, stopamo na sveto zemljo, zato je pomembno, da si sezujemo sandale. Sandali so simbol varovanja pred različnimi oblikami prizadetosti, so simbol pristnega stika z zemljo. K opazovanju mladih je potrebno pristopiti odprto. Pomembno je biti pripravljen na dajanje in sprejemanje, na dialog. Na intenzivnejše občutke – tako tiste, ki nam prištevajo, kot tudi tiste, ki nam ne.
- Kot je Mojzes videl grm, ki je gorel, a ni zgorel, moramo biti tudi mi pripravljeni, da bomo gledali in videli nenavadne reči. Mladina se zelo spreminja in nobena generacija ni enaka prejšnji. Kar bomo videli, bo novo, nenavadno, morda nekoliko nevarno in zaskrbljujoče, a gotovo privlačno!
- Pomembno je, da se od mladih pustimo nagovoriti. Premočna vnaprejšnja prepričanja o mladih lahko pri tem škodijo. Tudi Mojzes je imel najbrž skušnjave v smislu: “Saj tisto ni bil Božji glas.” Tudi on se je najbrž zatekal k povsem racionalnim razlagam tistega, kar je videl v gorečem grmu. A vseeno se je pustil nagovoriti. Skušnjava pretirane gotovosti zna biti zelo nevarna!
- Mojzes je ob gorečem grmu odkrival svoje poslanstvo. Tudi naloga voditelja je podobna. To, da pri opazovanju mladih skušam zavzeti “čim bolj objektivno držo”, je lahko tudi iluzija. Če se v opazovanje ne podam z določeno mero pripravljenosti na to, da se bom spremenil/-a tudi sam/-a, mi mladi ne bodo zaupali.

Ne pozabimo: Že nekaj let tudi znanstveniki govorijo o individualizaciji življenjskih poti mladostnikov. Mladina danes nikakor ni več homogena skupina. Socialni in ekonomski status, kasneje pa tudi oblika šolanja, družba, načini preživljanja prostega časa mlade tako močno opredelijo, da je vsak zgodba zase. In prav zato je Mojzesov zgled še toliko bolj pomemben!

3. Področja osebnostnega razvoja

Če bi uvajanje animatorjev v oratorij potekalo le na področju veččin, ki jih morajo ti pridobiti, bi srečanja animatorjev potekala kot neke vrste srednja poklicna šola ali kot srečanja obrtnih vajencev z mojstri.

Oratorij ni le projekt ampak je gibanje. Cilji oratorija niso le v tem, koliko otrok se ga udeleži in koliko dni traja, ampak bi njegov temeljni cilj lahko opredelili kot celostno osebnostno rast. Zato to velja tudi za delo z animatorji.

Celostno osebnostno rast opredelimo kot rast na šestih področjih osebnostnega razvoja. Ta so:

- telesni razvoj,
- spoznavni razvoj,
- socialni razvoj,
- čustveno – motivacijski razvoj,
- moralni razvoj in
- duhovni razvoj.

Da bi lahko razumeli potrebe in stanje animatorja na posameznem področju, je najbolje, da se vživimo v njegov položaj. Oglejmo si mladostnika na posameznem področju. Področja so povzeta po skavtskem priročniku za voditelje Dvigni peruti.

3.1. Telesni razvoj

Vključuje:

- rast in razvoj telesa,
- razvoj fiziološkega delovanja telesa,
- razvoj psihomotorike (razvoj telesnih spretnosti),
- oblikovanje telesne samopodobe,
- prevzemanje skrbi za svoje zdravje, ustrezno higieno in zdravo prehrano ter
- razvoj zmožnosti telesne komunikacije.

Telesni razvoj je v času pubertete bliskovit, kasneje pa se počasi umiri. Telo v tem času zraste do svoje optimalne stopnje in fiziološko ter spolno delovanje počasi dozori.

Telesni izgled fantov in deklet v teh letih je načeloma privlačen, vendar se v svoji koži še ne počutijo najbolje. S svojim telesom še vedno ne znajo spontano in sproščeno živeti.

Fantje v tem obdobju še vedno radi nekoliko razkazujejo svojo telesno moč. Včasih se zatečejo tudi v družbeno (ali za dekleta) nesprejemljive oblike sproščanja telesne moči.

Tudi dekleta v svojo privlačnost ponavadi niso prepričana. Pomembni so jim odzivi drugih. Če teh potrditev ne najdejo dovolj, doživljajo občutke sramu in malodušja.

Sčasoma se fantje in dekleta pri skrbi za svoje telo čedalje manj zgledujejo po vrstnikih in pri tem postajajo bolj samostojni. Skrb za zdravje in telesno kondicijo je čedalje bolj odvisna od njih samih in ne od avtoritete, po drugi strani pa je mlade vedno znova izziv motivirati oz. navdušiti za telesno aktivnost.

3.2. Socialni razvoj

Vključuje:

- razvoj zmožnosti vzpostavitve trdnih in vzajemnih odnosov s svojimi najbližjimi (dajanje in sprejemanje),
- razvoj sodelovanja, solidarnosti, vživljanja v druge in nesebične pomoči,
- razvoj zmožnosti vzpostavljanja globljih intimnih in partnerskih odnosov, ne da bi posameznik pri tem izgubil lastno identiteto,
- oblikovanje socialne samopodobe,
- razvoj razumevanja lastnega gledanja na svet in gledanja na svet s strani drugih,
- razvoj kritične drže do informacij z medijev in drugih oblik socialnega vpliva,
- razvoj razumevanja družbenih pravil, vedenja in vrednot,
- razvoj zmožnosti sooblikovanja družbenih pravil in vrednot.

Mladostnik v tem času je v procesu intenzivnega ločevanja od staršev in njihovih predstav, zamisli ter predlogov. Staršem zaradi procesa odtujevanja pogosto močno nasprotuje, to pa ne pomeni, da mu starši nič več ne pomenijo.

Oporo, ki jo od staršev morda zavrača, zavestno išče v vrstniški skupini. Ta predstavlja most med mladostnikovo pripadnostjo družini na eni in njegovo samostojnostjo na drugi strani.

Za njegove medosebne odnose sta značilni intenzivnost in spremenljivost. Pojavi se tudi težnja po intimnosti, ki jo zna ponavadi zelo dobro opisati, v praksi pa mu še ne gre tako dobro od rok. Zato so tudi zveze fant-dekle precej nestabilne.

V razumnih mejah, ki ne ogrožajo njegove osebnosti, je mladostniku vsekakor potrebno omogočiti tudi eksperimentiranje.

Sčasoma mladostnik v odnosih postaja vse bolj samostojen. V odnosih ni več tako pogosto nadrejen ali podrejen, ampak enakovreden partner. Počasi vzpostavlja ravnotežje med potrebo po skrbeti zase in potrebo po skrbeti za druge. Vrstniška skupina postaja vse manj pomembna.

3.3. Spoznavni razvoj

Vključuje:

- razvoj duševnih procesov kot so zaznavanje, učenje, spomin, mišljenje in govor,
- razvoj razumskih sposobnosti (inteligentnost, ustvarjalnost,...),
- oblikovanje kognitivne samopodobe,
- oblikovanje realnega odnosa do sebe in drugih,
- razvoj interesov in poklicne identitete,
- razvoj zmožnosti načrtovanja svoje življenjske poti,
- razvoj komunikacije in izražanja svojih misli.

Mladostnik postopoma izdeluje svoj globalni sistem osebnih izbir. Počasi sprejema temeljna načela svojega življenja, a njegove izbire so abstraktne in splošne – v praksi pogosto niso uresničene.

Za nekatere mladostnike je značilno, da bi veliko razglabljali o teoretičnih možnostih v smislu »kaj bi bilo, če bi...«

Všeč mu je, če lahko s svojimi domislicami spravi v zadrego odrasle, saj je izrazito kritičen. Zdi se, da mu je prav nasprotovanje najpomembnejše.

Svet pogosto dojema v črno-belih barvah, zato ga nedoslednosti pogosto spravijo iz tira.

Sčasoma pa začne iskati vse bolj oprijemljive rešitve, uporabne v vsakdanjem življenju.

3.4. Moralni razvoj

Vključuje:

- razvoj zmožnosti prepoznavanja norm, dogovorov in zakonov skupnosti, ki ji pripada, in vedenje v skladu z njimi,
- oblikovanje skladnega razvoja med moralnim presojanjem (kar govorimo) in vedenjem (kar počnemo),
- razvoj zmožnosti oblikovanja ustrežnejših pravil,
- razvoj zmožnosti moralnega vedenja tudi, ko to ni vezano na prisotnost avtoritete, nagrad ali kazni.

Mladostnik sprejema globalne odločitve za svoje življenje, a te so abstraktne in splošne. Ni še dovolj razvil zmožnosti, da bi svoje izbire uresničil v življenju.

Sčasoma postaja vedno bolj zmožen povezovati splošne in abstraktne zamisli z resničnostjo. Počasi spoznava, da svet ni črno-bel in da so moralne odločitve v nekaterih razmerah bolj in v drugih manj ustrezne.

Spoznava tudi, da so zakoni in pravila postavljeni umetno in da jih je možno tudi spreminjati. V moralnem presojanju postaja vse bolj neodvisen od zunanjih avtoritet.

3.5. Čustveno-motivacijski razvoj

Vključuje:

- razvoj doživljanja, izražanja in prepoznavanja različnih čustev pri sebi,
- razvoj zmožnosti ustreznega čustvovanja (glede na situacijo),
- razvoj obvladovanja čustev,
- razvoj prepoznavanja čustev pri drugih,
- razvoj čustvene samopodobe,
- razvoj zaupanja in optimizma,
- razvoj pozornosti in volje,
- razvoj prepoznavanja in zadovoljevanja svojih potreb,
- razvoj konstruktivnega reševanja stresnih in konfliktnih situacij.

V času mladostništva skrajna čustva pogosto postanejo še bolj skrajna. Za kar je bil mladostnik preobčutljiv v otroštvu, ima potencial, da se bo v mladostništvu še poglobilo.

Mladostnik negativna čustva usmerja proti avtoritetam. Med pozitivnimi čustvi pogosto prevladuje veselje, ki je povezano z življenjem v vrstniški skupini.

Čustva postajajo vedno bolj kompleksna, vzporedno s spoznavnim razvojem jih je zmožen tudi bolje razumeti in obvladati.

Mladostnik išče ravnotežje med svobodnim izražanjem čustev in socialno sprejemljivostjo. Pri izražanju čustev namreč ne želijo biti omejeni. Nekateri pa se tudi pretirano umaknejo vase.

3.6. Duhovni razvoj

Vključuje:

- odkrivanje, priznavanje in sprejemanje duhovne resničnosti svojega življenja ter integracijo te v celoto svojega samoopredeljevanja,
- oblikovanje osebne vere,
- oblikovanje osebne poti verovanja oz. izražanja svoje vernosti,
- razvoj zmožnosti prepoznavanja svoje temeljne življenjske poklicanosti,
- oblikovanje osebne lestvice vrednot, ki je skladna s posameznikovim verovanjem,
- prevzemanje skrbi za svojo stalno osebno duhovno rast.

Mladostnik v tem obdobju postavi pod vprašaj vso institucionalno vero, obrede ipd. Če uspe svojo religioznost povezati s svojo realnostjo, vera postane osebna in živa, v nasprotnem primeru pa se od nje oddalji. V takem primeru sprejme izbiro, da Bog zanj ni pomemben oz. bistven. Tudi vprašanja o religioznosti postanejo tako manj pomembna.

Boga začne vedno bolj dojemati kot osebo in njegov odnos z bogom postaja vedno bolj »na Ti«. V tem primeru začne dojemati Cerkev kot sredstvo za njegovo pot k Bogu, a pri tem ločuje osebno vero od vidnega, obrednega.

V njegovem življenju se zavedno ali nezavedno pojavi želja, svojemu življenju dati globlji smisel.